

SPORT, RELIGIE EN HET ZOEKEN NAAR ZINVOLLE VERBANDEN

Het aantal gelovigen daalt, net zoals het kerkbezoek. Maar sport neemt de sociale functie van de religieuze instellingen over, zo betoogt Ruud Stokvis in zijn boek *Lege kerken, volle stadions*. Marjet Derks bespreekt het boek van Stokvis.

Marjet Derks

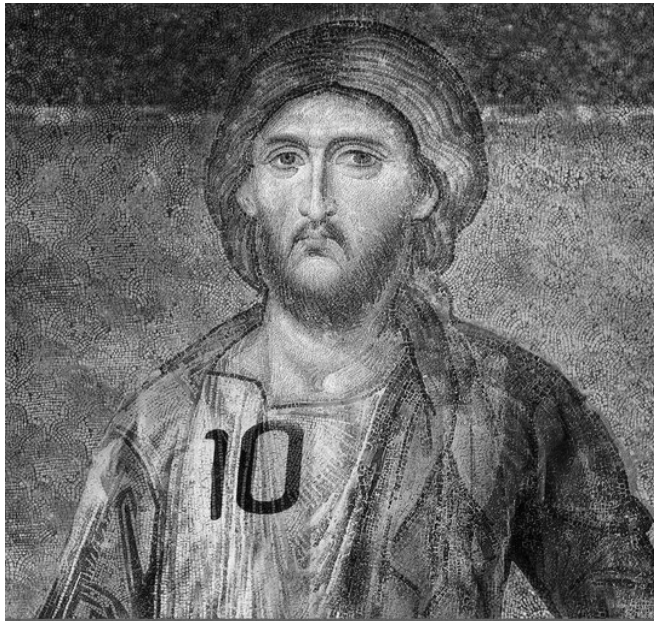
'(...) gebruik maken van alle nieuwe uitvindingen en verkeersmiddelen. De auto vooral. Van het vliegverkeer en de telefoon. Een exploiteeren van de radio zoals Couglin, de film als Cecil de Mille (...) overal het rijk van Christus verkondigen, ook voor hen die niet meer aan kerken denken, maar alleen nog het stadion bezoeken.'

Pater Jacques van Ginneken, jezuïet, taalgeleerde en idealistisch wereldbekeerder, leek zich in 1937 al bewust van het gevaar van lege kerken en volle stadions. Toch gaat achter zijn woorden een veel complexere realiteit schuil. Zoals zoveel jezuïeten was Van Ginneken gefascineerd door sport en kende hij de bloeiende sportcultuur op de internaten van zijn orde van nabij. Sport was een manier om zichzelf te harden en te leren uitblinken, iets dat nauw aansloot bij de jezuïtische spiritualiteit. Bovendien vond hij ook nog dat sport niet beperkt moest worden tot jongens. Zijn toespraak was gericht tot de leidsters van de Graalbeweging. De tienduizenden katholieke meisjes die daarbij waren aangesloten, werden aangespoord om zich niet tegen de moderniteit te verzetten, maar die juist te omarmen en in te zetten voor de verbreiding van het geloof. Zichzelf stalen in sport, sportieve competitie aangaan en met grote lekenspelen optreden in het Olympisch Stadion hoorden daarbij. De Graal kan dan ook een voorbeeld van vooroorlogs vrouwelijk 'muscular Catholicism' worden genoemd.

Dit is slechts een van de vele voorbeelden die te geven

zijn van de historisch ingewikkelde verhouding tussen religie en sport. Het onderwerp staat centraal in het nieuwe boek van een van de grondleggers van de Nederlandse sportsociologie, Ruud Stokvis, en het is te prijzen dat hij het heeft aangedurfd om zo'n groot thema aan te snijden. Zeker heeft hij gelijk met zijn constatering dat hierover in Nederland en West-Europa, in tegenstelling tot de Verenigde Staten, weinig is gepubliceerd. Want opvallend is het wel: een blik op de visuele veranderingen in de ruimtelijke inrichting laat zien hoeveel kerken (ooit de centrale locus in dorp of wijk en de plaats waar men elkaar ontmoette) het als blikvangers in de skyline hebben afgelegd tegen gigantische sportkathedraals. De sportervaring wordt steeds meer in religieuze termen geduid, spelers zijn 'godenzonen' en waar anders dan in het stadion vindt zondags nog de samenzang plaats? Daar is duidelijk iets veranderd. Maar wat precies en wat betekent dat?

Stokvis stelt kort gezegd dat sport in de West-Europese wereld de sociale functies die religie van oudsher had, heeft overgenomen. Terwijl in de Verenigde Staten religie, sport en nationalisme tot een vurig amalgaam van 'civil religion' versmolten zijn en als zodanig een sterke sociale functie hebben, is dat in West-Europa wel anders. Hier slagen kerken er door de secularisering niet meer in om het ankerpunt inzake morele vorming, sociale binding en zingeving te zijn. Sport, en in het bijzonder de sport-

RUUD STOKVIS

LEGE KERKEN, VOLLE STADIONS

verenigingen en de identificatie met clubs, zorgt daar echter wel voor. Dat is maar goed ook, zo stelt Stokvis in navolging van zijn leermeester Joop Goudsblom, want hierdoor neemt sport de gematigde beschavende werking over die religie had, zodat er geen 'horde van monsters' ontstaat.

Dat is nogal wat. Stokvis doet veel moeite om deze aannames te beredeneren en verschillende recensenten hebben kritiek geuit op de wat tweeslachtige manier waarop dat gebeurt. Ik wil mij hier echter vooral richten op de historische onderbouwing van dit uitgangspunt, want daar redeneert de auteur mijns inziens teveel naar één punt. Zich baserend op voornamelijk secundaire secularisatieliteratuur veronderstelt Stokvis een chronologie: eerst was er religie, toen was er sport. Hij beschrijft ook wel de periode waarin beide overlapt, vooral tussen 1900 en 1940, maar dat is in zijn visie vooral in de vorm van een 'confrontatie' geweest (hoofdstuk vijf), omdat sommige kerkelijke gezagsdragers (niet alle!) zich kritisch uitlieten over sport. In het moderniseringsproces won de sport het – samen met andere fenomenen – uiteindelijk van de religie.

Hier is op grond van historisch onderzoek wel het een en ander op af te dingen. Bovenstaand voorbeeld van de Graalbeweging wijst daarop, maar er zijn er veel meer te geven. Beperk ik me even tot de katholieke kerk, dan

waren daar vele kapelaans die zich als ware voetbalpromotors ontplooiden en heel ander gedrag tentoonspreidden dan de vermanende literatuur van de gezagsdragers (waarop Stokvis zich baseert) deed vermoeden. De leer is dan ook niet hetzelfde als het leven. Bovendien werd er op seminaries enthousiast gevoetbald, in jeugdverenigingen geturnd en draaide het sociale dorpsleven om kerk én voetbalveld. Sport en religieus levensscript konden dan ook prima samengaan, ook op niet-elitair niveau, al waren er zeker conflicten. Dat gold voor Nederland, maar eveneens voor België en Duitsland, landen die toch ook tot West-Europa behoren, maar niet echt aan bod komen in de analyse. Vooral voor Vlaanderen is hierover gepubliceerd (zie bijvoorbeeld werk van Renson, Tollenaar en d'Hoker).

Ook de praktijk van de secularisatie was heel wat diverser en weerbarstiger dan het sociologische model veronderstelt. In hoofdstuk 4, over de neergang van religie, vormen vooral officiële statistieken het uitgangspunt. De cijfers tonen de neergang aan. Zeker noemt Stokvis ook ongebondener vormen van religieuze betrokkenheid ('believing without belonging' en 'ietsisme'), maar die hebben volgens hem weinig sociale betekenis. Het gaat om de organisatie waarvan de morele werking uitgaat – en daarin heeft sport het van kerken overgenomen. Hier gaat de auteur toch voorbij aan een belangrijk deel van de historische literatuur. Onder andere James Kennedy heeft laten zien dat er niet alleen sprake was van hardcore secularisatie, maar dat religie veeleer transformeerde in allerlei nieuwe gedaanten en vormen van sociale betrokkenheid. Die namen vaak andere gestalten aan dan de traditionele vereniging, maar kenden wel degelijk organisatorische kaders waarvan ook binding en morele vorming uitging: netwerken, actiegroepen, comités. Door die niet mee te nemen in de analyse wordt de betekenis van sport erg sterk aangezet en mijns inziens ook te exclusief gemaakt.

Alle kritiek daargelaten laat Stokvis met dit boek opnieuw zijn sporthistorische vakmanschap zien. Weinigen durven zulke lange lijnen te trekken en verbanden te leggen als hij. Daarmee stelt hij historici voor de uitdaging om vanuit bronnenmateriaal gaten te schieten in dat grote bouwwerk, maar dat kunnen we alleen maar omdat het er zo fier staat.

Stokvis, Ruud. *Lege kerken, volle stadions. Sport en de sociale functies van religie*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2014.